

se esercitaŭ în deprinderi militare și li se insufla nisce idei aspre de dreptate, subordinațiune și modirațiune. Nu și scie dacă învățau și carte. La 26 de ani se finia educațiunea.

Din tôte celea ce amŭ șisŭ despre Perși se pôte conchide că, caracterulŭ regatului persŭ, în periodulŭ înfloririi sale s'a manifestatŭ în așintiri către cuceriri; érá în periodulŭ decadenței, în intrigele de la palatŭ și în turburările interne.

III. PHENICIENII SI CARTHAGINENII.

1. Istoria Phenicienilorŭ. Phenicienii viețuiră spre Nordŭ-Vestŭ de la Palestina, pe malulŭ mării Mediterane, într'unŭ pământŭ lungŭ ca de 9 poște și largŭ ca de 2. Acestŭ pământŭ érá arinosŭ, și prin urmare necapabilŭ nici de viața agricolă, nici de cea păstoréscă; înse aveá altŭ avantajŭ: totŭ țerulŭ apusénŭ alŭ Phenicieŭ cuprindea o mulțime de porturi și golfuri frumoșe, érá munții Libanului éraŭ plini de arbori renumiți pentru construirea navelorŭ. Acéstă calitate a țerei ocupată de Phenicieni, făcŭ din ei bunŭ marinari cari escelară prin comerciŭ, industriă și manufacturi; prin fundarea de colonii în diferite părți a lumii și prin pacifica respândire a civilizațiunii. Despre viața Phenicienilorŭ avemŭ sciri numai în fragmente la scriitorii hebrei și greci (Ezechiel și Herodotŭ).

Fôrte de timpuriŭ (pe la 1450 a. Chr.) se găsescŭ politii frumoșe și avute în Phenicia, din cari mai cu sémă sunt de însemnatŭ: Sidon (Saide), Tyru, Aradu și Tripolis. În distanța d'între aceste și alte politii a Phenicieŭ éraŭ o mulțime de fabrice, cari tôte la unŭ locŭ luate, presentaŭ unŭ întinsŭ orașŭ, cuprinsŭ de cea mai mare activitate, mai așa precum este astă-đi Londra

Fiindu în dese relațiuni comerciale cu Egyptianii Ra-bylonenii și Assirienii, Phenicienii împrumutară de la ei diferite cunoștințe științifice, le perfecționară la rîndul lor și le făcură cunoscute celor mai departe popore din Europa și Africa. Lor se atribue invențiunea scrierii, a cifrelor, a monetei, a compenelor, a steclei și a vapselei purpurie. ¹ Ca reprezentanți a învățaturii lor sunt Taut și Sanchoniathon. Despre religiu-ne Phenicienilor avem puține cunoștințe; scimă numai că ei, ca și alte seminții, erău închinători de stele; în Baal adoraū soarele, și în Astarte, luna. Ore-cari dogme religioase le-au împrumutatū de la alte popore comerciale. Melkarth (Hercule) se consideră cu protectorū a Tyrului; în mithulū despre călătoriele lui este reprezentată simbolicū istoria respândirii coloniilor feniciene.

Causele strămutării Phenicienilor în alte pămînturi și a fundării de colonii, fură desimea populațiunii în micul pămîntū a Phenicieii, scopurile comerciale și in-

¹ Grecii cari atribue Phenicienilor invențiunea alfabetului reportază singurī inscripțiuni anterioare imigrării lui Cadmu; astū-feliū pōte că Phenicienii numai au facilitatū scrierea, prin întro-ducerea papirului. Alfabetul fenicienu eră totū acela de cari s'au servitū Evrei pēnē la Cyru și pe care l'au conservatū Samaritenii; inse pentru scrierea prvitoare la statū și religiu-ne, Phenicienii aveū caractere sântite și secrete.

Deși, după cum se crede generalminte, sticla fu inventată în Phenicia, totuși Phenicienii se serviaū pușinū cu ea pentru ferește, fiindū că ei la-au casele lor deschise la aerū liberū; ei întrebuintaū mai multu sticla la acopereminte și la facerea de ornamente amestecānd'o cu chihlimbarū și fildesū lucratū.

Vepsala purpurei o făceaū cu un liquidū estrasū din o specie de scoice, și a căreia invențiune se atribue următorii impregiurări: unū căne flāmāndū muscāndū o scoică de aceea, liquidul din ea îlū stropi pe perū care căpātā îndată o colōre de de unū roșū admirabilū. Acastă impregiurare observată aduse des-coperirea purpurei

CESAR CANTU *histoire universelle*. t. I, p. 515.

(Nota căitorului).

dustriale, érá câte odată i turburările interne. De aceste colonii erau o mulime prin tote insulele mării Mediterane i pe malurile golfului Arabicu i Persicu. Cele mai insemnate din ele erau : Ophiru in golfulu Arabicu ; Gades (Cadix) era capulu coloniilor apusene din Marea Mediterana, era Carthaginea, din Africa, capulu coloniilor sudice din acea mare, din cari numai pe ermulu Africeii erau aprópe 300. Carthaginea deveni statu puternicu, trăi mai multu de catu metropolea sea, i continuă inca doi secolii a-i juca rolulu pene candu fu supusa de Romani. Istoria ei este deci o continuare a celei feniciene.

2. Istoria Carthageniloru. Spune tradiiunea că Carthaginea fu fundată in secolulu alu IX (800 a. Chr.) de Didona, sora lui Pygmalion, regele Tyrului, Didona fiindu persecutată de fratele seu se departa din Tyru cu o mulime de partisanii ai seii i cu averi immense pe ermulu nordicu alu Africeii, cumpera de la locuitorii de acolo atâta pamentu catu cuprinse o pele de bou taeta in mici cureluse, i construi pe acestu locŭ Carthaginea. Carthaginea vechiă se află lunga Tunisulu de astă-i, intr'o frumoa semiinsula, carea numai printr'uu micu istmu se unia cu continentulu,¹

La inceputu Carthagineii platiau tributu locuitorilor aborigini din Africa, era in urma; profitându de poziiunile loru avantajioase, supuseră parile de prin

¹ Poziiunea Carthagineii s'a determinatu prin saparile facute acolo. Intre monumentele desgropate se insemna : templulu Junonei, in ruinele caruia s'aŭ găsitŭ vr'o epte sute bucai de monedă i felurite vase de lutu i de sticlă, o casa de petrecere pe ermulu mării, cu pareii zugravii, o stradă pavată in Mosaicu, o inscriiune puica intréga i mai multe statui derimate. In impregiurimi s'aŭ găsitŭ mai multu de o sută inscriiuni mormantale, dintre cari unele sunt numidice cu caractere africane. De asemenea s'aŭ găsitŭ urmele unui mare apeductu care conducea apa pentru irigaiunea gradineloru i a campiloru.

(Nota editorului).

prejură și-și ațintiră tótă activitatea la cuceriri maritime și la fundarea de colonii. Între anii 600 și 500 a. Chr. Carthagenii ajunseră ântăietatea între orașele feniciene din Africa și între semințiile Lybiei. Carthaginea începù a se înputernici din timpul căderii metropolei séle—Tyrulù, care cădù în urmarea resbelorù cu regii babilonenii și asirienii, érá mai cu séma, în urmarea teribilei ruinări cauzată de Nabuchodonosor. Din acelu timpù Carthaginea devenindù ereditară Tyrului în comerțul universal, își întorse privirile asupra insulelorù mării Mediterane, atâtù de îndemănatice pentru comerțiù, și prin fundarea de colonii, supuse Sardinia, Corsica, insulele Baleare și Canare și parte din Sicilia. Prin mișloculù acestorù cuceriri. Carthagenii își întindeau comerțul, ca și Phenicienii, în pământurile cele mai departate, pêne la Britania și țermulù apusanù alù Africei, și reușiră a întreținé o puternică armată de uscatù și o flotă redutabilă. În genere viața cea mai strălucită a Carthagenilorù fù în secolulù VI a. Chr. cândù guvernulù se află în mânele familiei Magon, din carea eșiră ómenii cei mai ilustri din istoria Carthaginei.¹ Convingându-se că ântăietatea în comerțiù atárná de la posesiunea insulei Sicilia, Carthagenii la finea secului V, își puseră tóte puterile pentru a cucerí acéstă insulă fertilé; și acéstă țintire îi puseră în luptă ântéii cu Syracusenii, pe urmă cu Romanii, care luptă se finì prin căderea Carthaginei.

Înainte încă de ivirea Carthagenilorù în Sicilia, cu

¹ Carthaginea dătoresce principalmente puterea ei lui Magon și descendenților lui. Elù formă armata, perfecționá tactica militară și puse bazele dominațiunii carthaginenne asupra Siciliéi. Fii sei Asdrubalù și Amilcarù cuceriră Sardinia. Acesta lasá trei fii: Imilicon care îi succedá în comanda armatei din Sicilia, Hanon și Giscon; érá Asdrubal alți trei: Anibal, Asdrubal și Sapphon cari combătară cu succesù contra Numișlorù și a Mauritanilorù.

(Nota editorului).

2000 an. a. Chr. Phenicienii își fundară aci coloniă, dar întimpinără rivalii pe Greci, cari voiaă să se împuter-nicească în acéstă insulă. Cea mai însemnată dintre coloniele grece din acéstă insulă eră colonia corintinénă *Syracusa*. Acéstă politie se înalță curôndu asupra tuturor colonielorü grece, și deveni teatrulü intrigelorü interne în urmarea luptei a doue partide : aristocratică și democratică. Carthageneni se întăriră, la anulü 540, în coloniele feniciene din Sicilia, și lățindu-și influența asupra părților nordice și apusene a acestei insule, se determinară a apuca tótă insula, profitându de turburările interne a Syracusei. Din acestü timpü începü resbelulü dintre Carthaginea și Syracuse, care ținü mai bine de 200 anî. Elü este însemnatü prin trei campanii și avü de rezultatü precumpănirea Carthagenilorü asupra Grecilorü din Syracuse. Însé din acéstă precumpănire se născü revalitatea dintre Romani și Carthageneni, și cele trei resbele cunoscute sub numele de *punicice*. În resbelulü d'ântëiü, Carthageneni perdură tôte posesiunile lorü din Sicilia și domnirea mării Mediterane. De și acéstă perdere fü remunerată, prin cucerirea Spaniei de cătră faimosulü carthaginénü Amilcar, totuși alü doilea resbelü cu Romani, necăutându la victoriele faimosulü *Annibal*, fiulü lui Amilcar, costâ pe Carthaginea tôte posesiunile africane și tótă flota. În fine, în alü treilea resbelü, Carthaginea fü ruinată de Romani, Locuitorii parte periră de focü, parte fură duși prisionieri, la 146 a. Chr. —

Modulü guvernământulü în Carthaginea la începutü a fostü monarchicü, pe urmă aristocraticü : numai membrii unorü familii distinse prin averea și originea lorü, aveaü dreptü la guvernământü : poporulü alegea numai pe magistrați. Cele äntei autorități în republică erau : 1^o Senatulü compusü din aristocrați ; 2^o Consiliulü de o sută, căruia dá sémă generalii ; 3^o doui suffeți, cari a-

veau puterea executivă și judeciară; și 4^o generalii cari comandați în timpul de resbelu. Religiunea Carthageniloru eră pheniciană; preoții nu formați o castă aparte, dar funcțiunile loră erau ocupate de membrii familieloră celoru mai însemnate. Carthageniții nu erau mai josu în comerțu și industriă de câtu Phenicienii, ba încă i-au întrecutu în averi și armată. Comerțulu Carthageniloru eră foarte întinsu; elu serviă de uniculu isvoru puterii loră și se făcea pe marea și pe uscatu. ¹ Celu d'ântăiū se efectua nu numai pe coturile mării Mediterane, ci și pe malurile apusene a Europei, de unde aduceau plumbu și chihlimbariū. Carthageniții strebătura pene la Senegalū și Gambia. Comerțulu de pe uscatu se făcea cu caravanele din Egyptu, prin pustiele Thebei cătra templulu lui Jupiter Ammon. Obiectele principali de comarciu erau: fenicele, sarea, sclavi și arena aurōsă.

Nici unū statū a lumii vechi, ajunsu la așa gradū de măreția ca Carthaginea, nu-și fini așa de tristū cariera sa: toți omenii sei cei faimoși avură unū finitū tra-

¹ Din Grecia aduceau petrele prețioase și aurul; din Malta, bumbacul; din Lipari, smola; din Corsica, cera, mierea și sclavi; din insula Elba, ferul; din insulele Cassiteride (Sorlingue) și de pe țermii mării Baltice aduceau plumbul și chihlimbarul. Aprupe totu așa de însemnatū eră comerțulu Carthageniloru și pe uscatu. Din fundulu Africei aduceau sclavi negri atât de căutați în Italia; totu din interiorul Africei aduceau sarea și diferite fructe. Ei mergeau în Negriția după aurū care se afla acolo sub formă de grăunțe și pulbere în o mare abundență. Modulū cum iū căpătaū fū practicatū și pe aiurea; ei depuneau mărfurile pe țermū și se retrăgeau; barbarii aduceau acolo o cantitate de aurū câtu credeau de agiunsu pentru a face schimbū cu marfa; comercianții carthageniți reviniau și dacă nu găsiau destulū aurū o reluaū; atunci barbarii mai adăugau aurū pe lângă celū ce aduseseră, pene cându comercianții consimțū a li lasa obiectele aduse.

CESAR CANTU, *histoire universelle*, t. III, p. 84.

(Nota editorului)

gică. Ast-feliu fù sórta Didonei, fundătórea Carthaginei după cum spune tradițiunea, că persecutată fiindu de Pygmalion, și maltrată de Enea, ea-și finí cariera prin ardere. Totu așa de tristă fù și sórta lui Annibal unulú din cei mai faimoși generali ai anticității, și inimiculú celú mai neîmpacatu alú Romanilor : după ce ilustrâ armata carthaginénă prin mai multe victorii, elú fù nevoitu a-și părăsi țera, umblâ rătăcindu mai multú timpú și în fine se otrăvi. Impresiunea ce ne face sórta vestitei carthaginené Sophonisbe, este numai puçinú teribilé : în resbelulú cu Romanii ea-și perdú pe iubitulú soçiú Syphax, cădu prisioneră în mânele regelui Numidiei, Masinissa, deveni socia acestuia și, pentru a nu cădé în mânele Romanilorú, luâ cu bărbăția otrava trimisă ei de învingătorulú și sociulú ei. Tristă este în fine și mórtea femeii lui Asdrubalú, celú mai de pe urmă generalú carthaginénú, carea, vedéndu peirea concetățenilorú seí și lașitatea barbatulú seú, se aruncâ și perú în foculú ce consumá carthaginea d'impreună cu copií seí.

+